

WWW.UNI-N.S

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

ШКОЛСКИ ЛИСТ.

„ШКОЛСКИ ЛИСТ“ излази сваког 15. и последњег у месецу. Претплата је за целу годину 3 ф., за 4 месеца 1 ф. а за Србију 8 динара годишње. Учители, који имају мању плату од 300 ф., богослови и приправници добијају лист у пола цене. Дописи и претплата шаљу се: Уредништву „Школског листа“ у Сомбор.

Бр. 7. У Сомбору 15. априла 1883. Год. XV.

КАКВЕ НАМ ТРЕБАЈУ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ ?*)

Ако хоћемо да просвјета наша буде *народна* у правом смислу те ријечи, ако хоћемо да нам она видјелом својим озари и расвијетли оне кругове, које је мрак незнања највећма притиснуо, ако хоћемо да она буде одиста моћан фактор, који ће подизати свеколику снагу нашега народа и државе, онда морамо тражити и очекивати од наше владе, да у својој просвјетној политици највећу пажњу обраћа на *основну наставу* младога народа, који се спрема за будућност.

То захтјева данашњи степен развитка наше државе и цјелокупни састав њен.

Велика већина наше школске младежи, с малим изузетком који скоро ишчезава, црпе сву своју просвјетну спрему на основнијема школама. Одатле се велика већина враћа на своје домаће огњиште, да се преда обичним пословима домаћим. Спрам овијех мален је број оних, који су или милошћу владаочевом или имућством својих родитеља у стању, да науке наставе и до краја продуже.

Није ли према томе близу памети, да се просвјетна политика наша у највишој мјери брине о оној великој већини, која се иза школскога банка враћа у народ? Може ли нам свеједно бити, с каквом ће спремом та велика већина поћи у народ и у каквом ће се смјеру и каквој сили показати преко њих уплив школе на народ?

*) У „Гласу Црногорца“ изађоше ове године више чланака о народној просвети. Родољубиви писац хоће њима да покаже правац, у ком ваља да се уређују и развијају школе у Црној Гори. Из тог низа чланака доносимо ево и ми један под горњим насловом за наше читаоце, пошто има важности за цео наш народ и што смо и ми мислила, да народна школа не може да игнорује практичне захтеве живота. Дакако да је тешко одредити границу, до које се у том обзиру у основној школи ићи може и сме, а да се не упадне у педагошки материјализам.

И у просвјетној политици не може се водити политика идеална, политика која се с апсолутним постулатима, ако су намирени, задовољава, него политика реална, која своје успјехе мјери и цијени по резултатима добивенијем примјеном на практички живот.

Идеална политика просвјете може тражити да у земљи што више основнијех школа буде и може бити задовољна тијем ако се постигне да што виши број народа умије читати, писати и рачунати.

Практична политика просвјете не задовољава се само тијем резултатом. Она хоће да школа врјије и за живот, а не за себе саму; она тражи из школе *користи* за свагдашњи живот народа, *користи* које ће намиривати извјесне потребе народа на извјесном степену његова развитка. Она не пита само колико школа има у народу и колико писмених људи, него какве су те школе и шта су из њих изнијели у народ ти писмени људи? Она не пита одговарају ли те школе у свом устројству само захтјевима чисто теоријским и ничему више, него јесу ли тако устројене да могу бити од *користи* једној земљи онаквој каква је, дакле јесу ли подесне за извјесни састав и степен развитка једне државе?

Кад се ва око узме данашњи састав и степен развитка наше државе, онда с гледишта практичне просвјетне политике морамо тражити, да нам народна школа са својом основном наставом поглавито припомогне оној грани народне радње, од које народ наш данас скоро искључиво живи, а то је пољска привреда са сточарством. Ово ваља да буде реална тековина, коју ће ђаци наши изнијети из основнијех школа и пренијети у народ, да ту оплоди трудове народа око његовога материјалног унапређења, без којег се не да замислити ни напредак у осталом. Други предмети наставе, који се предају у основним школама, нека послуже само као спомоћна средства, која ће послужити будућем грађанину црногорском, да се што боље упути у свему, што ће му с времена на вријеме требати у практичном животу.

Питање је сада: е да ли су наше основне школе удешене тако да одговарају тијем задатцима?

Наше основне школе броје већ више година свога опстанка, и поред свијех покушаја за преустројством, који су чињени више пута, оне су остале, ако смијемо рећи, на истом степену развитка, како што се тиче броја тако и што се тиче

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА

БИБЛИОТЕКА

каквиће. Гријешно би свако који би ради тога бацао кривицу ма на кога у Црној Гори, јер доиста у доброј вољи и у зрелом увиђању да су нам основне школе од пријекне потребе, није било нигда оскудице. На жалост, прекарно стање наших спољашњих одношаја нигда није допустило да се беспрекидна пажња поклања једној тако важној грани, управо темељу народне просвјете и да се с прибраним и стеченим искуством од више година построји зграда основне наставе, која ће одговарати како теоријским захтјевима тако и нарочитим потребама наше земље.

И данас још наше основне школе почивају на једном систему, који се више него што би требало обзире на захтјеве теоријске, а опет мање него што би требало води рачуна о реалним потребама земље и народа.

И данас још наша основна настава више је удешена да послужи за степенице даљем школском образовању, него што подмирује захтјеве и потребе практичнога живота, с којима се сусријета велика већина наше младежи, када из основне школе изађе.

Да се запитамо : шта треба тој великој већини наше младежи, када напусти школски банак и кад се стално и за навјек врене к своме домаћем огњишту? Шта јој треба да изнесе из школе у практични живот, ако ће да буде од користи за тај живот?

Велику већину наше младежи, кад изађе из школе, не чекају ни комотне канцеларије чиновника ни рахатан живот грађана имућника који могу од ренте својих главница да живе. Њих чека плуг и мотика као и осталу браћу њихову, који нијесу видјели школе.

Хоће ли моћи што привредити браћи својој у мучном раду око земље они који су неколико година провели у школи?

Могли би доиста, да су за то вријеме учили, како се пољска привреда и сточарство унапређују, да су се у основним школама упознали не толико с теоријом колико с практичним резултатима, до којих је данас доспјела наука о пољској привреди и сточарству и који би лијепо могли послужити нашијем земљорадницима кад би се из школа пренијели у живот, кад би им дјеца њихова на дјелу показала и посвједочила на тај начин да школа није дангуба и беспослица као што неки збиља држе, него да је то неопходно нужна припрема за практичан живот.

Но како ће тај резултат да се постигне с овом спремом коју данас наша дјеца из основних школа износе?

Наша дјеца науче у школи читати, писати и нешто рачунати, и то је све што ће им вриједити за будући живот. То може бити и много и мало, према околностима у којима се данашњи ученик нађе. Наше околности такве су, да од те школеке добити не може велике користи бити, јер су у нас слабе прилике за читање и писање, а још слабије за рачунање.

Но наша дјеца не уче у основним школама само читати и писати и рачунати, него уче и многе друге предмете, међу осталијема и зоологију и ботанику и минералологију итд.

Загледа ли мало човјек у те књиге, из којих се дјеца наша уче тим разним „логијама“, доиста се мора задивити колико је ту натрпано неславног „ученог“ материјала и каквим се предметима скоро без икакве користи на муке меће неразвијени мозак наше иначе даровите и способне дјеце. Чисто нам се чини, да се у том погледу полазило са тога гледишта, да је мозак дјетињи подобан, да чини критичну анализу и самијех апстрактних појмова са оном истом логичном чистотом и тачношћу, с којом је то у стању да чини мозак добро развијен и спремљен у са свијем зрелијех људи.

А то је са свијем погрешно. То доводи основну школеку наставу до правијех карикатурнијех резултата, без обзира на то, што се тијем промашају практичне цијељи, које практични живот од школе тражи.

ИЗ ИСТОРИЈЕ ПЕДАГОГИЈЕ.

(За награду.)

3. Франке и пијетисти.

Пијетизам то је она религијска наука, по којој се религија и хришћанство има очитовати више чувством и деловањем (срцем и вољом,) него знањем (разумом). Овај религијозни правац увео је *Јанов Шпенер*. Зато пре но што пређемо на пијетисте, разгледа ћемоњегове назоре о настави вере. — Главна је ствар, вели он, да хришћанин осети своју грешност и да увиди потребу спаса, а није знање верских чланака. Побожност, искрена молитва и богобојазљивост вреди више него црквена наука. Катихизис се не смије учити на памет, него се мора учинити плодоносним за срце и живот, предавајућ га према пријемљивости. — Овај његов религијозни правац попримљен од пијетиста сударио се са строго црквеном науком а у неколико и са чистом човечношћу.

Глава пијетиста бијаше *Август Херман Франке*. Родио се 1663. у Либеку. Основне и гимназијске науке изучио је у родитељској кући. На свеучилиштима у Ерфурту и Килу изучавао је теологију а уз-а-њу слушао и световне предмете, који су у њему засновали реалистички правац.

1685. почео је као магистар на свеучилишту у Лајпцигу држати предавања о библији. Ту оснује са некима пријатељима и једномишљеницима „collegium philobiblicum“ (друштво пријатеља библије), које је нећелом читало и тумачило поједине отсеке св. писма. Тиме изађе Франке на глас. Али уза све то бијаше му богословија посао главе а не срца и убеђења. Бијаше истина врло ваљано васпитан те вазда живио лепо и поштено ал тешке сумње притискиваху му душу. „Жидови, говорио би он често, верују у Талмуд, Турци у коран а хришћани у библију. Ко дакле има право.“ Гласовити познаваоц библије Сандхаген у Линебургу, код кога се 1687. бавио, позва га да проповеда о овим речма „Све је ово писано, да ви верујете, да Исус јест Христос син Божи и да верујући имате живота у његово име.“ Сад истом заче борба у његовој души. Ваљало му је проповедати о вери а он вере нема. У борби тој паде он Богу на молитву, да га изведе из сумње и да га осветли. И он би услишан. Сваке сумње нестале из његове душе а осећаше, као да се из нова родио. Из Линебурга оде 1688. у Хамбург, где је подигао приватну школу. Одовуд дође 1690. у Лајпциг, да као приватан доцент предаје о библији. Ну ортодокси, којима не беше по вољи, изпослују, да су његова предавања обустављена. Исте године смести се у Ерфурту као ђакон у тамошњој августинској цркви. Ну ортодокси га макну и одавде. Настојањем Шневеровим доби професорско место грчкога и источних језика на свеучилишту у Хали а уједно би му поверена испражњена парохија у предграђу Глаухи. Овде се напokon смири и побра лавор венац. Умро је 1727.

Франке је с малим трошком отпочео зидање оних силних здања, што и данас опстоје под именом „Франкеови заводи.“

По тадањем обичају долазила би му свакога четвртка сиромашна деца, да им што удели, ну пре него би им што дао, поучавао би их у вери. Напokon подигне 1695. у свом стану за њих школу и даде им за учитеља једнога од својих свеучилишних ђака. Исте године преда му неколико грађана своју децу, да ју поучава. За њих устроји посебну школу и даде им посебног учитеља. Наскоро почеше му и племићи слати своју децу. За њих подигне 1713. педагогијум, у ком су се предавале уз класичне и реалне знаности. Оно је имало своју ботаничку башту, природописни, физикални, кемички и анатомски кабинет, радионице за точење и глађење стакла, за вајање, цртање и т. д. — 1698. сагради сиротиште, а школу за сиромачке претвори у њемачку школу. Уз те школе подигне апотеку, тискарну, књижару и друге зграде.

За учитеље на својим школама узимао је ђаке свеучилишта. Ну да се за учитеље приправе како треба подигне 1707. учитељиште, које се похађало две године.

По смрти му бијаше у његовом заводима 2290 ђака и 215 учитеља. — Настојањем његова праунука Августа Х. Нимајера, који је његове заводе преустројио и боље уредио, осигурао је краљ Фридрих Вилхелм II. Франкеове заводе на вечна времена.

Мета наобразбе бијаше *побожност* и *мудрост*. — Без побожности све су знаности шкодљиве; оне су јој само ерество. Само право побожан човек може бити ваљан члан човечијег друштва. Мудрост капо мета на-

образбе састоји у обрађивању реалних знаности, у наображавању за разне занате особито у васпитавању и настављању сирмака и сирота.

Главни предмет наставе бијаше вера. „Један квинтл живе вере, вели он, вреди више него цента голе хисторичне знаности а кашља праве љубави више него море знања свих тајности.“ Она се изучавала на основу катихизиса, библије и читанке а ослањала се на молитве и црквене обреде, пример и наставу. На молитве и побожне вежбе много се пазило, дапаче се у том толико преферивало да се место праве побожности развило неприродно богомољство, којим се угушује природна веселост деце те у њих побуђује тмурност и притворност. — Од других предмета највише су се изучавале реалије и то понајвише изван школе на шетњи, у радионицама, збиркама и т. д., јер се настојало да деца упознаду природу, послове човековог живота и радионице занатлија. Читање се предавало по срицајућој методи а писало се по прегледу. Рачунало се мало а певале само црквене песме.

Франке се шкрбио и за телесно добро својих ђака. Његови се заводи одликују својим целисходним устројством. Старао се за добро покућтво, учевна средства и књиге.

Деци није кратио одмора, али не бијаше дуљих ферија. И у неђељу морала су у школу, „јер ако деца могу ићи куд их је воља, онда лако забораве, што су научила кроз ђедан, растресу се и подивљају те учитељи имаду силнога посла, док их опет у ред доведу. Одмор се постиже телесним вештбањем, каквим угодним и механичним радом те проматрањем занимивих предмета из природе и уметности.“ Игра се кратила а дисциплина бијаше строга, ну кажњивали су према индивидуалности и понашању дететову.

Франке је својом праксом надмашио све своје претходнике а од педагога, који су дошли после њега, није га могао ниједан достићи. Ал његов ред извргне се брзо у механизам и извањску точност изгубив васпитни карактер. Више је знаности деломице занемарио, јер је највише пазео на веру. Ну ипак је знатно привредио развитуку човечанства. Силни његови ученици разнесоше његове спасоносне установе по целој Њемачкој. Посвуда се почеше дизати сиротишта и школе за сирмаке. А тим, што је међу наставне предмете уврстио природне науке буде зачетник реалних школа.

И његови ученици *Хекер* и *Семлер* подигоше прве реалке. Семлер, надзорник Франкеових њемачких школа, подигне 1706. прву реалку, у којој се учила математика, астрономија, географија, историја, природне науке и све врсти господарства. — Хекер утемељи 1747. реалку у Берлину с којом споји учитељиште. Његову су реалку поправили Сидбершлаг и Шпилеке, који су си око развитука реалка стекли великих заслуга.

У почетку несу могле реалке задовољити оном, што се од њих захтевало, јер су биле претрпане предметима Та претрпаност даде повод устројавању струковних школа.

М. С. К.

У Ч И Т Е Љ.

Од Ст. Коњовића учитеља.

(Свршетак.)

Рекосмо да сваки учитељ треба да је највећи *пријатељ своје народности*, да је у подпуном смислу *националиста*. Идеја народњаштва неогледа се само у називу овоме него у вршењу дела, која су с њим скопчана. Прво и прво народњаштво у опште огледа се највећма у онима, који имају најплеменитије осећаје народности, а докази тих осећаја јесу најглавнији: неизмерна љубав за свој матерњи народни језик, тежња за усавршавањем истог; старање да се у подмладку стална клица учврсти, да би му најмилији језик био свој матерњи, који је млеком још на груди материни у себе усисао; ширење те љубави у све крајеве, где и један члан нашег народа живи, и по позиву свом дужан је и устмено и писмено ову пропаганду да распростире. — Он мора бити дубоки познавалац свог матерњег језика, своје прадедовске повестнице и прошле славе српске; његово посведневно занимање ваља да буде са свим народним умотвори-нама, где се огледа карактер народни, јер подражавањем и подстицањем истог распростире се он у наш млађи нараштај. Народна прошлост требала би да му је идеал будућности. — Учитељ ако је прави националиста, сво оно васпитање које се у данашњем добу изискује у неким „салонима“ мора од себе одбацити, а обући се у пристојну *чистоту* и *искреност*, која ош није са свим изумрла у најнижим слојевима нашег народа. Овим снабдевен и подпомогнут ваља користне народне обичаје васкреавати а убитачне и присвојене сарађивати. Особито се на народни морал мора пазити, који се код нашег народа негда а и сад по неки крајеви јако неговао и чувао. —

Домовини у којој живимо, као *прави домољуби*, имамо да на свима оним добрима благодаримо, којима нас она подпомаже. Благодарност се састоји у поштовању и чувању државног закона и сваки нападај био ма са које стране има се сложки и достојанствено одбити. Предања наших прадедова вежу нас за исту домовину да смо свом љубави одани јој, да је у сваком погледу материјално и морално подпомажемо, у опште у подпуном смислу праве патриоте да будемо.

Као *економ* ваља учитељ да се одликује као прегалац и прави рационалиста. Истина да се ова вештина неда из претију исисати, него изискује труда, воље и стрпљења, па иде и то. Књигом се данас може све постићи. Ако неможемо оно да постигнемо где нам наши материјални недостатци сметају, а ми се држимо онога рада и оне струке, које изискују мање материјални жртава, али у толико више труда, који ће нам богато награђен бити. Особито се изискује данас од учитељства нега баштованства и воћарства и пчеларства а не мање и сточарства. Радећи ово мили му се природа коју ваља непрестано да проучава, јер проучавањем ове природно се негује а тиме и добија способности, да и он друге природно негује.

Образовање се иште од сваког учитеља. Ко ништа незна неможе другога ништа ни учити. Као што се од сваког занатлије иште да мора

добро познавати и градиво и средства, којима ће градиво да обделава, на целъ, што има дотични рукотвор да изврши — тако се исто с правом може захтевати од учитеља, да и он све предмете, које предаје, има у подпуној власти; начини, којима ће ово градиво да кроји и удешава, морају му бити познати а и својства оне њиве, где ће удешено и приправљено градиво да засађује а да му уроди добрим плодом. Кад ове способности учитељ има онда се може рећи да је подпуно образован у својој струци. „Народни учитељ треба да има такво образовање, које неће само тако рећи простом човеку него и другим људима решепкта да улива. К томе не припада да он све науке штудира, стране језике изучава, и у сваковрним се вештинама вежба, него да он има неко одмерено опште образовање, тежње времена да пресуђује и да је у стању своју струку тако основно разумевати, да несме дати показати ниједну своју слабу страну ни пред киме.“ (Lüben päd. Jahresbericht XIV. Bd. S. 690) — Све ово не да се постигнути кратким временом, него подужим радом у школи и ван ње читањем стручних књига; вођењем тачних бележака о свима школским појавама, о којима ће време тек касније свој суд да изрекче.

Са целим наставним градивом мора се удешати и васпитање, јер настава и васпитање ни у којем случају немогу се замислити одељеним у народној школи.

По врх свега тога свом снагом мора назити на језик — говор свој. Није мала вештина знати лепо, правилно, чисто и течно своје мисли логично изказивати; ово се од сваког може и треба изискивати, али понаособ од учитеља, јер цео његов рад није ништа друго него говор. Учитељ се налази у мору речи; он треба да је онај пасатски ветар, који правилно дувајући једнаке таласе једним правцем креће и води. Као што му мисли морају бити у логичној вези, тако исто и говор несме бити испрекидап и замршен, него тачан и одршен.

Кад учитељ природом обдарен и трудом својим стекао буде све горње услове, којима постаје прави учитељ, онда је народ осигуран, срећа народа се онда огледа у оваковима учитељима. Учитељство носи на себи тип народног образовања и среће његове. Без ваљаних учитеља вратићемо се опет у доба мрачњаштва, у доба дивљаштва и варварства. Зато старајмо се за ваљане учитеље, а ми браћо непропустимо ни једну прилику, којом би могли и себи и народу користити. Ми смо у народу — народ је уз нас; његова судбина лежи у нашим рукама. Врло мудро вели славни Рохов: *Будућност народа лежи у рукама учитеља.*

СТАЊЕ НАРОДНИХ ШКОЛА У ХРВАТскоЈ И СЛАВониЈИ свршетком школске године 1881/2.

У свој Хрватској и Славонији била је -- по „Službenom Glasniku“ — свршетком школске године 1881/2: 1231 народна школа; између тих школа било је 1175 општих народних, 12 верских јавних и 44 приватне. По spolu било је 111 дечачких, 123 девојачке и 997 обополних народних школа. По наставном језику било је 1165 хрватско-српских, 48 немачких, 14 мађарских, 2 русинске и 2 словачке народне школе. По трајању обуке

биле су све школе у бившем крајинском подручју, а у грађанској Хрватској и Славонији све приватне, а од општих народних школа 585 целодневних, дакле свега 1152 целодневних а 79 полудневних. По броју установљених учитељевих места било је општих народних школа 918 са 1 учитељском силом (једноразредних), 173 са 2 учитељске силе (дворазредних), 27 са 3 учитељске силе (троразредних), а 57 с четири учитељске силе (четворазредних). Училима свабдевено је било 129 школа потпуно, 650 довољно, 349 недовољно а 103 никако. Народне школе биле су смештене у 1212 школских зграда, од којих је било 1127 властитих, а 85 најмљених. Од тих зграда налазило их се у добром стању 665, у средњем стању 305 а у лошем 242. У реченим зградама биле су 1682 школске собе и 1165 учитељских станова. У учитељским књижницама биле су 55.683, а у ученичким 12.371 свеска. За издржавање општих народних школа издано је 1,021.729 фор. 28²/₃ нов. Обуку подељивало је на народним школама 1689 учитељских сила. Осим тога суделовало је код обуке 1009 несамоствалних вероучитеља, 6 нузучитеља и 30 нузучитељица. Дакле обуком у пучким школама биле су забављене 2734 особе. Од оних 1689 учитељских сила, које су на народним школама службовале, било је 1275 мушких а 414 женских учитељских сила. По службеном својству било је 167 равнајућих учитеља, 15 равнајућих учитељица, 12 вероучитеља, 902 учитеља, 315 учитељица, 19 подучитеља, 51 подучитељица, 175 намесних дотично помоћних учитеља, а 33 намесне дотично помоћне учитељице. На полазак школе свакидање било је обвезано 98 038 дечака и 85.306 девојчица; укупно 183.344 деце. Од тих је школу полазило 58.563 дечака и 40.489 девојчица; укупно 99.052 деце. Није дакле никакве школе полазило 39.475 дечака, 43.817 девојчица; укупно 84.292 деце. На полазак опетовне дотично продужне обуке било је обвезано 15 645 дечака, 9621 девојчица; укупно 25.266 деце. Од тих је школу полазило 12 708 дечака, 7.547 девојчица; укупно 20.255 деце. Није дакле опетовне дотично продужне обуке полазило 2.937 дечака, 2.074 девојчице; укупно 5011 деце.

Грађанских школа било је 16 и то: 10 дечачких и 6 девојачких. Дечачке школе приступне су и девојкама. Од тих школа било је 14 јавних, а 2 приватне с правом јавности. Све те школе снабдевене су училима довољно, а некоје и потпуно. За издржавање јавних грађанских (виших девојачких) школа издано је 98 839 ф. 84 н. По том је издано за издржавање народних и грађанских (виших девојачких) школа 1,120.569 ф. 12²/₃ н. Обуку подељивала је на грађанским (вишим девојачким) школама 141 учитељска сила; од тих су службовале 123 на јавним а 18 на приватним школама. Осим тога суделовало је код обуке 7 нузучитеља и 13 нузучитељица и то: 6 учитеља и 7 нузучитељица на јавним, а 1 нузучитељ и 6 нузучитељица на приватним школама. Била је дакле обуком на грађанским (вишим девојачким) школама забављена 161 особа. По том је обуку на пучким и грађанским школама подељивало 1830 учитељских сила, а с несамоствалним вероучитељима, нузучитељима и нузучитељицама 2895 особа. Мушкога учитељскога особља било је на грађанским (вишим девојачким) школама 114 а женскога особља 27. По том је било на народним и грађанским школама 1389 мушких а 441 женска учитеља сила,

По службеном својетву било је: 13 равнајућих учитеља, 3 равнајуће учитељице, 25 вероучитеља, 75 учитеља, 22 учитељице, 1 намесни учитељ а 2 намесне учитељице. *Грађанске (више девојачке) школе*, рачунајућ овамо од грађанских школа у бившем крајишком подручју само 4 горња разреда, *полазило је 1137 ученика и ученица*. По том је народне и грађанске (више девојачке) школе полазило 100.189 деце, а с опетовничарима била су свега 120.344 школска полазника.

Што се вероисповедних школа тиче, то је у грађанској Хрватској и Славонији било свега 11 православних школа и то: 1 у опсегу загребачког, 1 у опсегу беловарског, 1 у опсегу пожешког, 1 у опсегу осечког и 7 у опсегу вуковарског краљ. школског надзорништва. Од тих 11 школа наводи се у извештају земаљске владе само једна са правом јавности (веџбаоница уз српску учитељску школу у Карловцу). Биће по нашем мњењу дужност српског црквено-школског савета да право јавности потражи и за остале наше школе, пошто се такво потраживање не противи постојећем земаљском школском закону. У бившој хрватско-славонској крајини било је 24 вероисповедних школа, које су све забележене као јавне. Из извештаја се не види, колико је од тих школа припадало којој вероисповести. Још да поменемо, да се у извештају наставни језик у школама бивше крајине назива „хрватски или српски,“ у грађанској Хрватској и Славонији вели се само „хрватски.“ Зар нису у том погледу једнаки одношаји у целој земљи?

КАКО ЈЕ ПОСТАО КАМЕНИ УГЉЕН ?

Камени угљен налази се у наслагама или таванима разне јачине. Ти тавани налазе се у већој или мањој дубљини под површином земље и зову се греде. Ови тавани леже или хоризонтално, или су више мање нагнути, гдекад су и испресавијани или иду у цик-цак, а доста често им је проломима и размештајем веза прекинута. Између појединих греда, као и изнад и испод истих налазе се слојеви шкриљца и пешчара, *повлага* и *подина* греда; и ти слојеви су разне дебљине. Број греда у неком мајдану каменог угља врло је различан, а тако и њихова дебљина или јачина. У једном мајдану каменог угља на Донецу у Русији нађено је 225 греда, једна испод друге, мајдан у Острави у Моравској има их 179, и суседни му мајдан у Карвину само 35. Још већа је разлика у јачини, која се креће између неколико центиметара и 15 метара.

У шкриљцима и пешчарима формације каменог угљена налазе се врло често добро очувани остатци разних биљака, често дебла од више метара дужине у окамењеном стању, корење, отисци од лишћа, плодови и т. д. Ти биљни остатци, који се налазе у непосредној околини каменог угљена па и у њему самом, доказују, да је камени угљен, ма да изгледа као минерал, органског порекла. Пошто налазимо камени угљен свуда као већ готов производ, те нико не може више да посматра његово постајање, то су се тражили различити начини, да се разјасни његово постајање. Ма колико се иначе те разне теорије разилазиле, ипак се све слажу у том, да је камени угљен биљнога порекла.

Најлакше ћемо моћи себи постанак каменог угљена да разјаснимо,

кад учимо и међусобно упоређујемо постајање сличних горива из минералног царства, тресета и мрког угљена, које од чести можемо и сада својим очима да гледамо.

Тресет је лака трошна маса, боје жуте до мрке, а може да горе. Он се веома много налази у пространим тресетним мочарима северо-немачких низина, у Холандској, Шотској, Ирскеј, Сибиру и Северној Америци, у мањој количини налази се и у Шведској, Норвешкој, Русији, Белгији, Француској, Румунској у слојевима јаким 1—12 метара. Он је производ трулења у влази разних мочарних биљака, нарочито тресетних маховина и гради се још и данас свуд, где има бара, а не влада одвећ висока температура. Биљке покрије вода, оне угину, и пошто ваздух нема к њима приступа, не могу потпуно да иструну, него се само тако промену, да од састојака биљке преостане највећи део угљика, а други се састојци одвоје у облику гаса; боја биљнога влакна постаје постепено жута и мрка — за неколико месеци променуле су се биљке у угљенасту масу, која може као гориво да се употреби. Да је тресет заиста производ распадања биљака лако ћемо познати, кад га у руку узмемо и мало прогледамо. Видећемо у њему још нераспаднуте биљне делове, који се разговетно разазнају.

На тај начин постао је свакако и мрки угаљ, који дакако не постаје више пред нашим очима. Мајдани мрког угљена налазе се у врло великом броју скоро у свима крајевима наше земље у малој дубљини, нарочито у Немачкој, Чешкој, Штајерској, па и у Србији, у Фрушкој Гори и Хрватској. На мрком угљену види се већином још разговетно строј дрвета и нема сумње, да је он производ некадањих биљака, које су у далеко доба покривале земљу. У мрком угљену налазе се остаци разноврсне вегетације, која је још и данас на земљи: дебла, гране, лишће, па и само цвеће и плодове разног дрвећа нпр. четинаре, орахе, јаворе, брезе, тополе, врбе, јове, кестење и палме, дакле врсте биљака, које све још и данас расту на земљи. Постајање мрког угљена можемо дакле себи на исти начин да разјаснимо као и постанак тресета. Услед елементарних непогода или и наравним путем нагомилале су се биљке у већим масама, после их је земља засула и ту под земљом претвориле су се у течају хиљада и хиљада година поступним процесом распадања у мрки угљен због тога је у њему и више угљика него у тресету, те и као гориво много више вреди.

Пошто смо тако укратко разјаснили постајање тресета и мрког угљена, можемо да пређемо на разјашњење, на који је начин постао камени угљен, то наше најважније фосилно гориво. Нема сумње, као што је већ напред речено, да је и камени угљен исто тако као и тресет и мрки угљен биљног порекла. Али о питањима, из којих је врста биљака постао камени угљен, како и зашто су се оне на извесним местима у тако великој маси накупили, и какви су прелази били до готовог каменог угљена, о том су научењаци и испитаоци још једнако различитих мњења и назора. Са најважнијима од тих назора ради смо да упознамо наше читаоце.

(Наставиће се.)

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

О САМООБРАЗОВАЊУ ПРИПРАВНИКА.

(Свршетак.)

Читање стручних педагошких дела треба да се у збору кратко роферира а никада критички оцењује, јер признајем, да приправник у том послу нема још онога знања, што треба човеку, који хоће да оцењује неко дело.

Можда неби било згорег и неговање лене књижевности, само се мора увек имати пред очима, да ова несме запоставити педагошку струку, за чију љубав управо имају и да постоје ови зборови.

За држање оваких зборова без да се смањују редовни школски часови могла би послужити недеља по подне. Оваки састанци треба да послуже као забава, у којој ће се неосетно да набавља знање. Чланови одушевљени, с вољом и расположени нека долазе у збор, јер у противном случају никад се циљ постићи неће.

Ја би могао да завршим, ал се бојим приговора, што нисам назначио изворе одкуда да се набаве средства за држање књига и часописа. И на то ћу по могућству да дадем одговора.

Као неисцрпљив извор имала би да буде књижница учитељске школе. Зарад такве племените цели радо би издаватељство појединих листова поклонило један бесплатан примерак омладини приправничкој. Можда би могли и прилози нешто учинити; а и узорна сомборска црквено-школска општина, која је у сваком племенитом делу прегаоц, неби ту хладнокрвна била, а имамо и других честитих наших општина. У таквом чему су врло мале жртве довољне.

Зар не би ту могла ништа да помогну јавна предавања у школском дуку; зар не би баш ништа вредило давање јавних забава. Ако се не варам ових година давана је већ таква једна забава, и приход сведочи, да је тамошње Српство исту с одушевљењем примило.

Овде ми пада на памет бивша приправничка дружина „Венац.“ Писац ових редака као дечко од својих 12 год. присуствовао је на такој једној забави, што ју је „Венац“ био приредио, и утијери онда добивени оставили су у души успомену за многа времена. (Друштво „Венац“ забранио је бивши велики жупан сомборски г. Мата Ленард. У садашње време само са дозволом државне власти смело би се такво друштво у учитељској школи обновити. У)

Не треба да кажем, да је задаћа у овом правцу доста тешка, али тврда воља све ће да учини. Моје је тврдо убеђење, да ће овај начин ако се мудро руководи буде — допринети потпунијем изобраењу наших приправника, од којих ће као учитеља да се подигне на достојну висину просвета и васпитање нашега народа, који још само у томе види свој спас.

Ако забавимо наше приправнике, можда ћемо учинити добро и себи и њима, сачувавши их од свакојаким могућим неприлика, којима би могли себи шкодити, а заводу коме припадају — углед помутити.

Пре но што завршим, оћу да изјавим, да одбијам од себе и саму помисао, којом би ми се могло рећи, да сам узео себи за задаћу, да кри-

www.unil.rs
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

твинујем уређење данашњих наших учитељских школа. Чувство пијетета спрема учитељске школе сомборске и њеног уваженог особља за сва времена остаће непромењено у мени.

Ја сам пак овим мојим чланком једино смерао на то, да позвани о томе — ако то заслужује — више коју прозбори, јер више очију увек више и боље виде. — И тако завршујем моју расправу о самообразовању приправника.
А. Р. П.

ШТА ЈЕ БУЏЕТ ?

Израз „буџет“ сусретамо често по новинама. Под тим именом разумева се попис вероватног *дoхoдкa* и *рaсхoдa* како код појединаца, тако и код друштава, општина, држава.

Свако, ко жели да живи као ваљан и уважен човек, мора да постави себи правило, да не издаје више него што прима. У почетку године направи сваки уредан човек попис свију доходака, које може да очекује и то увек са најмањом сумом, за коју може скоро извесно рећи, да ће ју збиља примити; затим напише колико му износи сав обавезан или неопходан трошак: кад те две суме сравни, види, колико му преостаје за непредвиђене потребе. Ова мера опрезности тако је елементарна и јасна, и ипак заборављају многи да то чине, те с тога се упуштају у трошкове, који прелазе њихову снагу, уваљују се у дугове и често морају на жалост да начну и свој капитал.

Тај предходан прорачун прихода и расхода обавезан је за све јавне заводе, за општине и државе.

Општински буџет саставља општинско веће; државни буџет подноси министарство, а сабор га одобрава.

Учитељ у најстаријем разреду народне школе добро ће учинити, да коју о овом предмету проговори и са својим ученицима.

ШКОЛСКЕ ВЕСТИ.

(Народни црквено-школски савет) сазван је за 8. април о. г. у седницу у Ср. Карловце. Опширан извештај о тој седници донећемо у идућем броју.

(Наредба кр. ул. министарства за богочаст и јавну наставу) под 21. марта о. г. управљена свима вероисповедним главним властима у Угарској под којих се управом учитељска школа налази гласи овако: „Имао сам срећу још прошле године извести П. В. да сам у државним учитељским школама досадашњи трогодишњи наставни течај на четири године разширио. Овome је за разлог служило с једне стране то, што је оскудица на учитељима, која се пре неколико година опажала већ престала а с друге стране то, да се одсада народни учитељи по могућству са већом способношћу и образовањем испуштају а особито да могу набавити себи обширнија знања у обзирu на домаћу радиност и земљоделство (подразумевајући овамо и пчеларство и воћарство). После овога држим да је образложено, што обустављам за у будуће моју са обзиром на негдашњу оскудицу на учитељима прошлих година издату наредбу, којом сам

допустио био, да се приправници који трећи разред учитељске школе с добрим успехом сврше, одмах непосредно на испит за учитељско оспособљење принуштају, — и што желим, да се одсада питомци, који трећи разред у вероисповедним учитељским школама с добрим успехом сврше, по смислу §. 102. законског XXXVIII. чланка од 1868. године к испиту за учитељско оспособљење тек после једногодишње практичне наставе принуштају. Строго обдржавање ове моје наредбе за у будуће и зато је већ нужно, јер пошто је, — као што сам напред срећу имао споменути, — наставни течај у државним учитељским школама на 4 године разширен, сваки будући учитељ треба већ и зарад узајамности да од ступања свог у учитељску школу најмање четири године наврши док до испита за учитељско оспособљење доћи може.

Извешћујући са поштовањем П. В. о горенаведенима, уједно Вас умољавам, да управу под надзором вашим стојеће учитељске школе у означеном правцу известити, и као што ваља упутити изволите. У Будапешти, 21. марта 1883. По налогу министровом: Бузогањ с. р. министарски одсечни саветник.

(Будапешта.) Одмах после ускршњих ферија отпочела је у сабору специјална дебата о закону за средње школе. Против очекивања отегла се иста страхота дуго. Три дана се дебатовало о томе, да ли имају грчки и немачки језик бити обавезни у гимназији и најпоследње је прихваћена обавезност већином гласова. Остали параграфи су лакше пролазили и донекле су и изменути, тако да је строгост законског предлога према конфесијама мало ублажена. Наиме је за испите зрелости закључено, да владини повереници, који буду учествовали на тим испитима у вероисповедним заводима, немају права на „вето,“ чиме би исход испита зависио поглавито од њихове воље, нити ће они потписивати сведочанства. Дух целине остао је ипак исти: скучавање вероисповести на њиховом автономном школском пољу. Специјална дебата је окончана 2. (14.) априла.

(Ко може да дође за учитеља српској деци, кад су школе комуналне.) Расписан је стечај на упражњено место српског учитеља у Перлезу. У стечају наводи кр. школско надзорништво у Вел. Бечкерек у изреком, што досад још није никад чињено, да на то место могу компетовати сви дипломовани учитељи „без разлике народности и вере, који потпуно владају српским језиком словом и писмом.“ По том може српски учитељ у Перлезу да буде и Чивутин, као што на жалост у развојаченој банатској крајини има већ више српских учитељица, које нису Српкиње. Може се мислити, како те уче будуће српске жене и мајке да штују и љубе своје име и веру.

(Загреб.) Земаљска влада издала је наредбу кр. надзорништвима за народне школе, да се од стране учитеља има посветити школским вртовима, и наиме воћарству што већа нега. Учитељима, који се буду у том погледу отликовали, признаће се та заслуга, а свом строгошћу поступаће се с онима, који буду занемаривали вртове школске.

(Футог.) За школског управитеља изабран је г. Владислав Будаји, који је познат као радна и интелигентна снага у тамошњој српској општини.

(Скупиштина чешких учитеља у Моравској) биће у првој половини августа у Брну. На исту ће се позвати и учитељи из Чешке.

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

11. *Јестаственица за III. разред основне школе. Удесно Пет. М. Никетић, учитељ. (Четврто са свим поправљено издање). Цена 50 пара динарски. Београд 1883. Штамарија српске народне странке. 8° с 100.*

У овој књизи најпре се описује човечије тело и његови унутрашњи органи. У идућа три одсека обрађене су све три гране јестаственице. Зоологија је — а тако и треба — добила највише места. Описују се поједине животиње и по сродности својој стављају се у редове, ови опет у класе и после у гомиле. Жабе су заједно са гуштерима, корњачама и змијама дошле у једну класу, а то је Богме врло застарело. Иначе ми сумњамо о вредности научне класификације у 3. разреду народне школе. Баш то насилно а некорисно увлачење таквих ствари у мале школе — ком су особито млађи учитељи наклоњени — убило је кредит модерној школи и у очима многих увиђавних људи. Ваља учитељи само увек да се сећају, да свашта има своје време и да не спада све што је опште корисно у школу, него од тог кориснога само оно, што је за децу т. ј. што може према зрелости ученика да постане њихова трајна својина. У одељку о ботаници нема више научне класификације, него нам писац даје чизмарску раздеобу биљака у воће, шумско дрвеће, жита, траве, цвеће, лековите биљке, отровне биљке или *корове* (?) и биљке за ткања и предива, где су најразличније биљке стрпане у ненаравне гомиле. Таквом поуком не чини се никаква услуга ботаници. Таква је иста раздеоба и у минералогји, где су минерали раздељени у земље, камење, соли, паљенике и ковове. На крају се излаже разлика између органских и неорганских тела и обележава се обим јестаственице.

Стварних грешака има у тексту на више места. На с. 11. „Очи, уши итд. зову се чула“ (не, то су органи чула); на с. 20. „Вук је дивљи пас“ (никако); на с. 66. „буба јесте чела“ (инсекат да, али не буба); на с. 76. „пијавица спада у класу-глиста“ (треба међу црве), на с. 78. „корен је онај део дрвета (биљке)? што је у земљи“ (дакле и кртола од кромпира и лукац?); на с. 88. се учи, да је „једногодишња биљка она, која од једног посева само један род донесе“ (то је и код двогодишњих биљака); на с. 96. „гвожђа има у руди (т. ј. помешан с глином, песком, сумпором итд.)“ Је ли то дефиниција руде? и т. д.

Језик, којим је дело писано, лак је и разумљив за децу. Види се да писац зна да се приближава деци. У толико више жалимо, што превиђа целу наставу у народној школи и тим ствара себи и као писцу и као учитељу тешкоће. Иначе је српско министарство просвете дозволило, да се из ове „Јестаственице“ учи у основним школама „Познавање природе.“

РАЗНО.

(Пренос костију Вука Стефановића Караџића из Беча у Београд.)
Српско учено друштво у Београду решило је, да се земни остаци Вука Стефановића Караџића пренесу истог дана са Марксова гробља у Бечу у Београд, кад и кости Бранка Радичевића у Карловце. Овај закључак српског ученог друштва обрадовао је све српске кругове, у којима је жива патриотска свест. Ученом друштву евала!

(Годишњи сложен Димитрија Поповића) негдашњег много заслужног свештеника и катихете обдржаван је у светоуспенској цркви на сомборском великом гробљу у суботу 2. априла у присуству ожаловљене породице, близких поштоватеља и пријатеља покојникових, управитеља и професора учитељске школе и свију приправника. На служби Божијој, нарастосу и на заупокојној литији на гробу покојниковом појао је хор приправнички под управом својега хоровађе Васе Поповића, завршивши свечаност са тужно узвишеном химном „Со свјатими упокој.“

Н Е К Р О Л О Г.

2. марта умро је у Варшави др *Викентје Макушев*, професор историје славенске књижевности на тамошњем свеучилишту. Поживео је истом 45 година. Макушев је био заменит руски научењак, бавио се старијом историјом славенских народа и издао је међу осталим и „Историјске споменике у јужних Славена,“ од ког су дела до сада две свеске изашле. Славни покојник био је и лично познат нашем народу са свога боравлења по скоро свима српским покрајинама.

Михаил Т. Фрачковић учитељ вршачки вредни сурадник Школскога листа, познати трудбеник на пољу педагошке књижевности наше и основатељ првог србског забавишта у Вршцу, после дужег боловања преминуо је 2. Априла о. г. у својој 33. години, а сахрањен је 3. Априла после подне у Вршцу. Збор вршачких србских учитеља тужну вест о смрти свог доброг друга саопштава путем Школскога листа свима знацима и пријатељима његовим и целом учитељству србском.

Милан Чобановић србски народни учитељ у Осеку преселио се у вечност 26. Марта о. г. у тридесетдругој години живота свог. Покојник је био родом из Сусека; свршио је велику гимназију и положио испит зрелости у Осеку; затим је полазио учитељску школу у Сомбору с врло добрим успехом и положио је учитељски испит 1872 године. Као учитељ служио је најпре више година у Мокрину и Ст. Паланци а у последње време у Осеку, где је и времену живот са вечним променио.

Један од најотличнијих приправника другога разреда у србској учитељској школи сомборској *Милош Адамовић* после дужег боловања од сушице преселио се у вечност 26. Марта о. г. Покојник је рођен 1862. у Црепаји од сиромашних родитеља, учио се у свима школама врло прилежно; пошто је пети гимназијски разред у Новом Саду пре две године свршио, уписао се прошле године за редовног ученика србске учитељске школе сомборске и свршио је прошле године први приправнички разред, а ове године први школски семестар од другога разреда са врло добрим успехом владајући се у свему примерно, и уживајући ове године стипендију Платонеумску од 80 ф. Како је болест његова све веће размере узимала то је он са првим паробродом овога пролећа морао по лекарском савету ради боље неге у дому родитељском кући својој у Црепаји отићи, где је и течај земаљског свог живота завршио. Бог му дао у рају насеље, а међу друговима нека му је вечна успомена!

У Сегедину је преминуо после дужег боловања крушедолски архимандрит *Сава Павишевић*. Покојник је био познат и као књижевник српски.

ПРОМЕНЕ У ШКОЛСТВУ.

Учитељ у Чуругу Павле Коњовић изабран је за учитеља у Шиклошу. Постављене су десинитивно Марија Бркића за учитељицу у Јасенови и Јелисавета Рајић-Пастајак за учитељицу у Баваништу.

УПРАЖЊЕНА УЧИТЕЛСКА МЕСТА.

— Тражи се учитељ 4. разреда у Перлезу. Плата 560 ф., 12 хвати дрва, стан и јутро земље. Захтева се потпуно знање мац. језика. Молбенице до 10. маја по новом кр. шк. надзорништву у В. Бечкерек.

Идућим бројем излази претплата свој оној гг. претплатницима, који су се претплатили на четири месеца. Молимо их да благовремено понове претплату, како им се неби обуставило шиљање листа. Још се могу добити сви бројеви од ове године. Имамо још и потпуних екземплара за г. 1881. и 1882., од којих сваки течај дајемо за 1 ф. 50 н.

Издаје и уређује : НИКОЛА Ђ. ВУКИЋЕВИЋ.